

частина сучасного українського суспільства вірить у творчу силу партійних лідерів. Цей феномен є закономірним розвитком екзистенції вождівської ідеології в суспільну свідомість та традиції культу влади. Декабристи усвідомлювали, що при формуванні основних інститутів влади в демократичній республіці доволі важливу роль у єднанні народу та формуванні у його свідомості державницького ідеалу відіграє історико-культурний контекст. В. Франкл писав: «Людський пошук смислу є первинна сила життя, а не «вторинна раціоналізація» інстинктивного потягу» [3, с. 154]. Використання декабристами державницької культури Київської Русі і у першу чергу терміну «Віче» для іменування вищого інституту державної влади – «Народне Віче», для народу означало переосмислення його місця в державній системі. Сьогодні в Україні назва «Верховна Рада» для іменування законодавчої гілки влади входить у суперечність зі своїм формально-нормативним контекстом, адже ця назва несе в собі обтяжену радянською системою форму, змістом якої була узурпована компартією вождівсько-тоталітарна влада.

Якщо йдеться про реформування конституційного права України, то необхідно відтворити назву, яка відповідає ідеї народовладдя та надбав державницьких традицій, як це одразу ж зробили всі держави бывшего СРСР в тому числі і сама Росія. На нашу думку, слід перейме-

нувати Верховну Раду України на Законодавче Віче України. Ця назва, через уже згадувані конституційні проекти декабристів, тяжіє до української національної демократичної ментальності та сприяє розкодуванню смислів Києворуської держави і права. Водночас, слід змінити всю структуру назв державних інститутів, які несуть більшовицьке слово «Рада» на «Віче», приміром Віче Київського міського самоврядування. Терміни «Віче» та «Руська Правда» не мають на рівні суспільної свідомості негативної конотації та можуть слугувати у сучасній українській державі рефлексії занурення до витоків української національної держави і права, адже назва «Верховна Рада України» відірвана від національного українського державотворчого коріння, раціональних імперативів і традиційної культури. І як один з основних інститутів влади в Україні чинить неусвідомлений традиційний тиск, що репрезентує ситуацію партійного гегемонізму.

Література:

1. Пестель П. И. Русская Правда / П. И. Пестель // Избранные социально-политические и философские произведения декабристов : в 3 т. — М. : Мысль, 1951. — Т. 2. — С. 73—162.
2. Ленин В. И. Из прошлого рабочей печати в России / В. И. Ленин // Полн. собр. соч. : в 55 т. — Изд. 5-е. — М. : Изд-во полит. лит., 1973. — Т. 25. — С. 93—101.
3. Франкл В. Человек в поисках смысла / В. Франкл. — М. : Мысль, 1989. — 318 с.

АРТИКУЦА *Наталія*

ЯСНІСТЬ І ЗРОЗУМІЛІСТЬ ПРАВОВИХ НОРМ ЯК ПЕРЕДУМОВА ДЕМОКРАТИЧНОГО ПРАВОПОРЯДКУ

Якісне законодавство є важливою передумовою ефективного правозастосування, чіткого і правильного виконання законодавчих приписів усіма членами суспільства. Законодавчі акти мають вплив на прийняття рішень і регулюють поведінку на всіх рівнях суспільства, а тому мовностилістичне та юридико-технічне оформлення нормативно-правових актів та їх проектів має бути бездоганним.

Помилки законотворця можуть негативно вплинути на правосвідомість і праворозуміння громадян, викривити уявлення про справедливість, рівність громадян перед законом, демократичні та гуманістичні принципи, викликати зневіру і навіть неповагу до закону (законодавчої влади, держави, яка встановлює «несправедливі або дефектні закони»).

Мова законодавства – самостійний функціональний різновид літературної мови, специфіка якого обумовлена особливим соціальним завданням і призначенням права, сукупністю спеціальних композиційних і стилістичних засобів, особливим словниковим складом для передачі

думки законодавця. Параметрами якості нормативно-правового тексту слугують такі його мовностилістичні ознаки, як: офіційний характер, максимальна точність і однозначність, зрозумілість і ясність викладу, стислість, стандартизованість, суворона нормативність, логічність, стилістична однорідність, емоційно-експресивна нейтральність, відсутність індивідуально-авторських рис. Розглянемо найважливіші з них та наведемо деякі практичні рекомендації щодо їх втілення в нормативно-правовому тексті.

Офіційний характер законодавчого тексту обумовлений його особливою державно-регулювальною функцією та процедурно закріпленою офіційно-документальною формою.

Точність мови закону є найважливішою передумовою однозначного розуміння, тлумачення і виконання правових приписів. Законодавчий текст повинен втілювати думку, ідею законодавця максимально точно, не допускати двозначності та довільного тлумачення. Точності викладу сприяють: а) використання термінів із суворо окресленим змістом; б) використання

термінологічних словосполучень, в яких граматично залежні компоненти конкретизують, уточнюють значення стрижневого терміна; в) надання термінам і термінологічним одиницям чіткої дефініції; г) дотримання єдності термінології (одне поняття – один термін); д) використання слів і виразів у прямому (основному) їх значенні; ж) усунення багатозначності слів і термінів засобами контексту; з) уніфікованість мовних засобів. Небажане використання у тексті законопроекту: синонімів, варіантів, дублетних назв; дієслівно-невизначених конструкцій в безособових реченнях; зайвих або розпливчастих за змістом слів, займенників, словосполучень; виразів «та інші», «тощо», «нерідко», «за (у разі) необхідності» (без пояснення). Для запобігання двозначності слід уникати синтаксичних конструкцій, в яких значення цілком залежить від знаку пунктуації, а також перевіряти написаний варіант правової норми на однозначність читацького сприйняття. Точність та однозначність правових норм – важливі складові змісту ясності, доступності і зрозумілості законодавчого тексту та засобів досягнення цієї доступності.

Зрозумілість мови законопроекту означає, що текст за формою викладу є доступним, нескладним для сприймання, яким і прозорим за змістом. Доступність і зрозумілість законодавчого тексту оцінюється за такими критеріями: простота, ясність, стислість, системність, послідовність.

Для того, щоб зміст правових норм був доступним і зрозумілим посадовим особам і громадянам, яким адресований законопроект, щоб у них не виникало сумнівів щодо правильного розуміння і тлумачення правових норм, потрібно дотримуватись таких правил при складанні тексту законопроекту: 1) викладати текст просто, дохідливо, по можливості короткими фразами, доступними для розуміння словами; 2) уникати вживання вузькоспеціальних термінів в законодавчих актах, адресованих широкому колу громадян; 3) давати визначення новим, маловідомим, а також тим, що вживаються у відмінному від загальновідомого значення, термінам і спеціальним зворотам; 4) вживати питоми за походженням слова й терміни і не зловживати іноземними; 5) не допускати у тексті діалектизмів, професіоналізмів, застарілих слів; 6) надавати перевагу лише загальноприйнятим скороченням; 7) обов'язково супроводжувати аббревіатуру розшифруванням (повною офіційною назвою); 8) не створювати надто довгих речень і громіздких синтаксичних конструкцій; 9) не слід невинувато переважувати текст складними та обтяженими зайвими елементами синтаксичними конструкціями; 10) не зловживати прислівниковими і дієприкметниковими зворотами, складнопідрядними реченнями з декількома ярусами підрядності; 11) уникати підходів від негативного чи зворотного, оскільки

живання негативного або заперечного формулювання, що містить частку «не», ускладнює розуміння та виконання закону; 12) не допускати в формулюванні подвійних, потрійних або й кількох заперечень; 13) не вживати слова у переносному (метафоричному) значенні, пароніми (зближення слів, схожих за фонетичним складом та різних за значенням), омоніми; 14) використовувати прямий порядок слів у реченні; 15) за можливості надавати перевагу активній формі викладу, зокрема для передачі поняття обов'язку або надання повноваження; 16) мовна загальнодоступність не на шкоду юридичної точності.

Співвідношення загальноживаної і спеціальної лексики у законодавчому тексті залежить від того, на кого розрахований закон, яку сферу відносин регулює, від мети і призначення нормативного акта. Тому чим ширше коло громадян, яким адресується законопроект, тим ширше використання загальноживаних слів і простих конструкцій.

Для забезпечення прозорості і ясності правових норм також важливо дотримуватись логічності й послідовності у викладі нормативно-правового тексту в цілому і його складових елементів, включаючи законодавчі дефініції. Логічне підґрунтя мають усі вимоги до мови і стилю законопроекту (логічна послідовність викладу, зв'язність компонентів тексту, цілісність, повнота, ясність, простота і точність суджень, обґрунтованість, логічна вмотивованість, несуперечливість та ін.). Неприпустимими у тексті законопроекту є алогізми, розриви думки, перескакування, внутрішні протиріччя, змішування родових і видових понять, лексична і смислова несумісність, урешті-решт абсурдність.

Стандартизованість є специфічною ознакою законодавчого тексту, обумовленою регламентованою комунікацією в офіційно-діловій сфері. Однотипні ситуації спричиняють використання однакових лексичних і граматичних засобів, стереотипність формул, кліше і синтаксичних конструкцій у законодавчих актах.

Стандартизованість тексту закону виявляється на рівні: а) термінології (термінологічні стандарти закріплюють однакове графічне написання і визначення термінів, термінологічних словосполучень, аббревіатур і усталених скорочень і аббревіатур); б) номенклатурних назв (власних найменувань установ, організацій, посад, документів); в) синтаксису (усталені мовні конструкції, юридичні формули, ділові кліше); г) загальної структури документа (типова структура документа одного жанру) та її структурних частин (преамбула, назва, формула оприлюднення, основна частина, перехідні положення, прикінцеві положення); д) графічних засобів оформлення нормативних актів (нумерація частин, статей і пунктів, складна і перехресна нумерація, графічне виділення ключових слів у тексті тощо).

У процесі стандартизації, що передбачає упорядкування та уніфікацію національної термінології, слід керуватися чинними державними термінологічними стандартами, затвердженими Технічним комітетом стандартизації науково-технічної термінології Держстандарту та галузевими стандартами щодо вживання основних термінів з різних галузей знань. Нові терміни в нормативно-правових актах галузевого значення мають органічно вписуватись у систему наявної стандартизованої галузевої термінології. Термінологія нормативно-правових актів має відповідати як внутрішньодержавним, так і міжнародним стандартам.

Вимога суворої **нормативності** тексту законопроекту означає, що він має відповідати усім нормам сучасної української літературної мови (граматичним, лексичним, стилістичним). Граматичні норми, закріплені в системі правил чинної редакції «Українського правопису», є обов'язковими для правильного оформлення законодавчого тексту. У пошуках нормативного написання або оптимального вибору мовного засобу з кількох варіантів слід звертатися також до академічних наукових і довідкових видань, граматик і нормативних словників, навчальних посібників і підручників сучасної української літературної мови.

У Центрі юридичної лінгвістики та мовно-правових експертиз Національного університету «Кієво-Могилянська академія» здійснюється лінгвістичний моніторинг нормативно-правових текстів чинного законодавства України та законопроектів, що допомагає у виявленні типових законотворчих помилок, у діагностуванні наболілих мовно-термінологічних проблем, стимулює наукові пошуки в напрямку вдосконалення лінгвістичних та юридико-технічних інструментів нормотворчої діяльності. Результати лінгвістичного моніторингу новітнього українського законодавства оприлюднюються та обговорюються представниками наукової громадськості під час щорічної Міжнародної науково-практичної конференції «Мовно-термінологічні про-

блеми сучасного законодавства» у рамках «Днів науки НаУКМА». Вирішення такого роду проблем потребує, як правило, спеціального міждисциплінарного підходу і комплексного наукового аналізу для кваліфікованого їх розв'язання на основі сучасних розробок юридичної лінгвістики, термінознавства, логіки права, юридичної герменевтики та з урахуванням здобутків європейської методології кодифікованого права, вітчизняного законодавства, вимог і правил юридичної техніки. До участі в цьому заході запрошуються представники провідних академічних і науково-дослідних, державних установ, вищих навчальних закладів, як правники, так і лінгвісти, редактори і лексикографи, представники суміжних галузей. Виявлені помилки класифікуються, аналізуються за допомогою спеціального алгоритму дій для розв'язання мовно-термінологічних проблем, який враховує різні параметри термінологічних одиниць (семантичні, генетичні, словотвірні, функційні тощо), парадигматичні і синтагматичні зв'язки термінів, їх місце і функції в терміносистемі, що сприяє об'єктивності і зваженості у вирішенні мовно-термінологічних проблем. Кожен тип помилки потребує застосування відповідного набору дослідницьких прийомів і методів. Апробація методів і прийомів роботи з юридичними текстами, їх аналізу та експертної оцінки з урахуванням загальних функціонально-стильових властивостей мови законодавства, тематики і жанрової специфіки законодавчого акта, сприятиме не лише у пошуках ефективного лінгвістичного та техніко-юридичного інструментарію у практиці вітчизняного нормотворення, але й узагальненню набутого досвіду в різноманітних формах: методичних і практичних рекомендацій щодо викладу правових норм, нормативних словниках, класифікації та типології помилок, навчальних посібників, підручниках і спеціальних довідниках для розробників законопроектів, нормотворців, юрлінгвістів-експертів, редакторів правових текстів.

БОЧАРОВА Наталія

ПРАВО НА РЕЗУЛЬТАТИ ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В СИСТЕМІ СУЧАСНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ

Сучасна система прав і свобод людини формувалась протягом тривалого історичного періоду і залежала від розвитку суспільних відносин, соціального, економічного і культурного прогресу. Багатоманітність прав і свобод обумовила необхідність їх типології і диференціації на різні групи. Існує багато класифікаційних критеріїв, які дозволяють визначити цілісну картину сучасних прав і свобод людини. Наприклад, розподіл прав людини на види здійснюється за сферами розповсюдження, можливості

здійснення, формам нормативного втілення, часу появи, способам гарантування, процедурам захисту. Більшість сучасних дослідників, спираючись на міжнародно-правові документи з прав людини, розподіляють права і свободи людини в залежності від змісту на три групи: 1) громадянські (особисті), 2) політичні, 3) економічні, соціальні і культурні. При цьому підкреслюється, що вони складають єдиний комплекс, взаємопов'язані, рівноцінні і в їх системі немає ієрархії [1]. Таким чином міжнародне